

El Camí del Nord o del Canigó, GR 83 (etapa 4)

d'ARBÚCIES A OSOR

Aquesta etapa del sender GR 83 i la següent (d'Osor a les Planes d'Hostoles) ens permetran endinsar-nos al cor de les Guilleries, un petit país amb unes característiques pròpies i prou definitòries: boscos extensos, feréstecs i perdedors, freds a l'hivern però frescos a l'estiu. De ben segur que això ha marcat els habitants d'aquest país... Tot i que molts masos esquitxen aquestes terres ací i allà, amb la seva font de vida al bosc, la vida és més plaentera a les valls i solanes. (Penseu en Arbúcies, o el mateix Sant Hilari Sacalm.)

Potser el primer adjectiu que ens ve al cap, per a resumir el caràcter de la gent d'aquesta terra, és que es tracta de gent *ferma*, ferma de conviccions i de caràcter. Una terra que, per tant, havia de parir tant malfactors (“*maliantes*”) com herois, tots ells *entossudits* a defensar llur *pàtria* fins a la mort. Per mostra, en teniu dos personatges dels que us parlarem tot seguit: en Josep Moragues i Mas, i en Joan Sala i Ferrer. Us sonen els noms, oi?

No oblidem tampoc el pas per aquestes terres de la gent de l'exili. De ben segur que no fou gens fàcil el que avui en dia ens sembla una plaentera excursió. En qualsevol cas, que la gaudiu en l'entrada d'aquest nou any que encetem.

1939 - REMEMORANT L'EXILI

El 15 de gener de 1939 les tropes franquistes de Yagüe prenen Tarragona. Rojo i l'Estat Major Republicà van intentar posar d'empeus una línia defensiva al llarg del riu Llobregat, mobilitzant a la població, recordant la defensa de Madrid. Però la situació havia canviat molt des de llavors, i el 23 de gener el mateix govern Negrín, mentre demanava coratge per defensar Barcelona, ordenava l'evacuació dels organismes oficials de la ciutat. Hores després d'aquell mateix dia, abandonaven també la ciutat el president Companys, Aguirre i altres personalitats. La tarda del 26 de gener i sense trobar resistència, les tropes de Dàvila entraven a Barcelona. A l'altre costat de la ciutat, la darrera onada de fugitius enfilava la carretera de Girona. L'endemà és declarat l'estat de guerra i es prohibeix l'ús de la llengua catalana.

Les carreteres i pobles que els fugitius utilitzaven per anar cap a França foren durament bombardejats. Per postres, el govern francès impedia l'entrada dels refugiats en el seu territori, incrementant-se el seu nombre i les seves calamitats. La nit del 27 de febrer van deixar passar les dones i criatures. Tres dies després van autoritzar el pas als ferits i més tard a tots els fugitius excepte les tropes, que no van poder passar fins la tarda del 5 de febrer, ordenadament, i immediatament foren desarmades.

El 5 de febrer de 1939, alts càrrecs de la República, encapçalats pel president Manuel Azaña, creuaven la frontera des de la Vajol pel coll de Lilla. Una hora després, pel mateix coll i des de l'Agullana, sortien Lluís Companys i José Antonio Aguirre, president del govern basc, acompanyats d'altres autoritats. Les tropes franquistes es trobaven a menys de 20 quilòmetres. Entre el 9 i el 13 de febrer, les tropes franquistes van ocupar tota la frontera pirinenca, impeding el pas, com a mínim, per les principals vies de comunicació.

Més de 450.000 persones van creuar la frontera aquests dies pel coll d'Ares, el coll de Malrem, el coll de Lilla, el Pertús i Portbou. De tots aquests colls o passos, el de Malrem, per on passa aquesta

ruta del GR 83, era el més difícil, no pas per la seva altitud o accidents excepcionals, sinó perquè l'aproximació i el creuament s'havia de fer a peu. Procedents d'Olot, Oix i Beget, passant pel coll de Golofreu i el de Malrem, van arribar a La Menera, un petit poble de la Catalunya Nord de poc més de 300 habitants en aquells anys, més de 5.000 refugiats.

El poble de La Menera es va volcar a ajudar els refugiats que arribaven en condicions ben miserables i en ple hivern. Es destinà l'escola per a la gent més delicada, les dones i els nens. La Casa de socors de St. Vicens de Paul (actualment Le Plaçot) es va convertir en hospital pels malalts. Prop de Can Barutti es van instal·lar, en condicions precàries, els soldats republicans. El poble va demanar ràpidament ajuda a les poblacions veïnes, Serrallonga i Céret, per fer front a l'allau de refugiats.

Només s'hi van poder estar uns deu dies. El govern francès, recelós de la concentració de refugiats tan a prop de la frontera, va enviar un destacament de senegalesos per conduir els refugiats, de grat o a la força, cap a centres de reagrupament o concentració (Argelers, Sant Cebrià, Barcarès). Les condicions dels refugiats que per altres passos entraren a França no fou diferent. Els refugiats civils van ser traslladats per ferrocarril a l'interior de França. Els combatents en canvi foren internats a la platja d'Argelers, Sant Cebrià, Barcarès, Arles, Prats de Molló, els Banys d'Arles i Sant Llorenç de Cerdans, en condicions molt precàries i vigilats per soldats senegalesos.

I la història no feia més que començar... L'esclat de la 2a. guerra mundial al cap d'uns mesos, comportà que molts altres seguiren creuant la frontera per aquells mateixos passos, per seguir lluitant o, simplement, per sobreviure, com en Walter Benjamin, qui el setembre de 1940 l'atravessà en direcció a PortBou.

Extret de la pàgina web dels Marxaires Mataró-Canigó (<http://www.camidelnord.com/index.php/exili>)

JOSEP MORAGUES I MAS

Sant Hilari Sacalm, 1669
Barcelona, 1715

Josep Moragues i Sobrevia, que més endavant signarà Josep Moragues i Mas, va néixer al mas Moragues de Sant Hilari Sacalm, el 1669. Casat primer amb Cecília Regàs, d'Arbúcies, per parentiu es relacionà amb grups d'Osona que tenien problemes de tot tipus amb la gent de la contrada i que solien acabar de manera violenta. Posteriorment entroncà amb els que s'anomenaren "*Vigatans*", gent de la Plana que mostraven una forta oposició a les continuades penetracions de l'exèrcit francès en territori català, la qual cosa es traduí en un fort sentiment antifrancès. Això s'accentuà amb la designació del monarca Felip V d'Anjou com a primer rei Borbó d'Espanya a la mort, sense descendència, del darrer Àustria, Carles II d'Habsburg, l'any 1700, malgrat que Catalunya el reconegué a les Corts de Barcelona de 1701. La Guerra de Successió estava servida i Catalunya, i en Josep Moragues en particular, es posicionà a favor dels *austracistes* i contrari als *felipistes*.

En Moragues, junt amb altres patriotes catalans, fou un dels signants del pacte dels *Vigatans* a la capella de Sant Sebastià, que havia de portar al pacte de Gènova, el compromís dels

catalans d'aportar sis mil homes armats quan els anglesos tornessin a desembarcar a Barcelona (1705). D'aquesta manera els *Vigatans* prenen una posició contrària a la dels partidaris de Felip V, coneguts també com *botiflers*, i el conflicte bèl·lic esclatà. Moragues es destacà en la lluita en diferents indrets i anà agafant un considerable prestigi com a cabdill de grups armats.

El General Josep Moragues i Mas fou uns dels pocs militars que lluità durant tots els 9 anys que durà la Guerra de Successió a Catalunya, essent protagonista ja des del 1705 en els combats del Congost, fins a la Campanya Catalana de 1713-1714. Així mateix fou un dels militars catalans que assolí una de les més altes graduacions, la de General de Batalla. Aquests dos fets, tant el seu destacat protagonisme des del 1705 fins el 1714, com la seva alta graduació militar, són els que expliquen la brutal i vil execució que les tropes borbòniques i els seus lacais *botiflers* li reservaren, sense respectar-li els honors que com a militar li devien haver tingut.

El 21 de març 1715, amb 46 anys, fou capturat per les tropes borbòniques quan intentava passar amb els capitans Jaume Roca i Pau Macip al regne de Mallorca, que encara resistia, lliure de l'ocupació borbònica. Fou executat sense honors militars, aplicant-se-li el càstig reservat als traïdors: fou arrossegat viu pels carrers, fou decapitat i el seu cos fou esquarterat. La seva calavera decapitada fou penjada en una gàbia al Portal de Mar de Barcelona, actualment Pla de Palau, com a escarni a tots aquells que es resistissin a la tirania absolutista borbònica. La seva muller, llavors Magdalena Giralt de Bressui, (Sort) i familiars també foren empresonats.

Després del Tractat de Pau de Viena de 1725, que significà la pau definitiva entre Felip V i Carles III, la seva muller fou alliberada de la presó. A instàncies d'aquesta, i mitjançant les pressions diplomàtiques de l'ambaixador austriac Königsegg, la calavera del General Moragues fou despenjada el 14-15 de febrer de 1727; havien transcorregut 12 anys des de la seva brutal execució.

Monument en homenatge al General Moragues, a Sant Hilari Sacalm.

El fet que fos befat, torturat i mort vilment, i que el seu cap decapitat fos penjat en una gàbia exposada a l'escarni públic a Barcelona, per a més burla i humiliació envers els militars catalans, és allò que ha convertit la seva figura en la més reivindicada pels grups patriòtics. Malgrat que d'altres militars catalans també assoliren el grau de General de Batalla, i que d'altres protagonitzaren accions més heroiques i més audaces, és la brutal execució i escarni de què fou objecte allò que l'ha convertit en la figura més vindicada i en un símbol que passa per damunt de la memòria de molts altres militars catalans que lluitaren, i moriren, durant la Guerra de Successió.

Per la categoria simbòlica que el General Moragues ha assolit se li han dedicat diversos carrers, places i monuments, com el que veurem a la plaça Josep Moragues de Sant Hilari, obra de l'escultor Domènec Fita, així com llibres i obres biogràfiques que preserven la memòria del seu martiri.

Més informació: <http://www.11setembre1714.org>

JOAN SALA I FERRER, “SERRALLONGA”

Serrallonga és el nom popular amb què fou conegut Joan Sala i Ferrer, bandoler nyerro i cap de quadrilla, perquè de fet, ni el cognom era seu, obtingut arran del casament amb Margarida Tallades, al 1618, pubilla del mas Serrallonga de Querós, de Sant Hilari Sacalm, cognom que passà també als seus fills.

Esdevingut famós per la seva personalitat però sobre tot pel mite creat per la literatura barroca i romàntica. Font constant d'inspiració de poetes, com Maragall, d'articulistes i, modernament de muntatges teatrals, com *Àlies Serrallonga* (1974) d'Els Joglars i, més recentment d'una sèrie de televisió. Però vers el 1640 ja fou l'estrella de cançons, auques, danses i d'una comèdia, *El catalán Serrallonga y bandos de Barcelona*, escrita en col·laboració per Antonio Coello, Francisco de Rojas y Zorrilla i Luis Vélez de Guevara, que fou l'origen de l'anomenada *segona vida* del bandoler: la del noble, romàntic i justicier que es llançà a la vida bandolera per un greuge i que robava als rics per donar-ho als pobres. Aquesta versió és la que desenvolupà també Víctor Balaguer amb el drama *Don Juan de Serrallonga o Los bandoleros de las Guillerías* (1858),

Va néixer al mas Sala de Sant Martí de Viladrau l'any 1594. Una família que al començament del segle XVI era una de les més importants de la localitat, i ostentaven càrrecs de la batllia local i l'obreria parroquial. Però aquesta situació canvia a començaments del S. XVII, quan l'honor i la prosperitat de la família ja s'havia esvaït totalment, segurament per la sobrecàrrega demogràfica que gravitava sobre el patrimoni familiar. Va ser el cinquè dels nou germans i germanes, dels quals tres foren bandolers: Antoni, l'hereu, que a l'any 1606 anava amb la colla d'en *Rocaguinarda*; Segimon, mort el 1624; Pere, traspasat quatre anys després i Joan, àlies *el tendre*, mort el 1632.

Es casà amb Margarida Tallades, l'any 1618, i es posà a fer de pagès, però també trobà temps per fer petits robatoris per les rodalies, juntament amb els seus germans i d'altres bandolers, fins que l'any 1622, un veí seu, Miquel Bafull el denuncià com còmplice de bandolers i ell, després de matar-lo, fugí tot seguit. Segueix alternant la feina del camp i el bandolerisme per fer-se un sobresou fins que es dedicà exclusivament als camins. Les Guilleries és el territori preferit però salteja també pel Vallès en companyia dels germans Margarit i la seva quadrilla, pels voltants de Girona, la Vall d'en Bas i Olot. Són perseguits pel veguer de Girona i, arran de la fi dels Margarit, Serrallonga reagrupà els efectius d'aquesta colla i n'esdevé el cap l'any 1627 quan occeix un comissari reial que l'assetjà al mas Serrallonga de Querós. Aquests tipus de delictes i l'assalt als tributs recaptats, li aporten un vessant polític a la seva personalitat delictiva cosa que li permet recaptar un gran nombre de valedors; batlles, rectors, oficials senyorials i familiars del Sant Ofici, tant de les contrades vigatanes com de la Selva. També es refugià sovint en terres franceses i fou a acollit repetides vegades pels senyors de Duran i de Viver, a la Fenolleda. Tant per fugir com per tornar al principat era ajudat per personatges com el senyor de Nyer o els Monjos de Sant Pere de Roda.

Al 1628 és empresonada la seva dona a Barcelona i ell decideix fugir altra cop cap a França. L'any 1632 alguns membres de la seva quadrilla són capturats pel senyor de Duran i lliurats al virrei del Principat a canvi d'una suma de diners i de l'aixecament del segrestament del lloc de Perellós, cosa que va acabar de desfer la seva quadrilla.

En Joan de Serrallonga es dedica a vagarejar pels Pirineus. Al juliol de 1632, el dia de Sant Jaume, una jove, vídua del moliner de Castelló d'Empúries, Joana Massissa, de 19 anys d'edat, és dirigeix cap al Santuari de Núria. Uns homes, pedrenyal en mà, l'aturen: són en Serrallonga i els seus homes que decideixen segrestar-la, i comença així una història d'amor que portarà a Serrallonga i a la

Joana a viure un idil·li de poc més d'un any. Compartiran robatoris i fugides, conviuran fora de la llei fins que el dia 31 d'octubre de 1633, delatats per l'hereu del mas Agustí de Santa Coloma de Farners on havien cercat refugi, son fets presos.

El traslladen a Barcelona per ser més tard processat. La Joana va declarar al judici contra el bandoler, tot afirmant que havia provat de fugir més d'una vegada: *“Serrallonga me pegà un cop en lo cap que s'hi conegué molts dies”*. Capturada per tercera vegada, va haver de seguir Serrallonga fins al final. Després de ser torturat confessar dels delictes i va ser executat el 8 de gener de 1634.

El dietari del Consell de Cent de Barcelona fa esment d'aquest esdeveniment: *“En aquest dia fonch sentenciat Joan Sala, àlies “Serrallonga”, natural de la parròquia de Viladrau, bisbat de Vich, Bandoler molt fascinerós, cap de quadrilla, que havia molts anys que regrave; fonch la sentència de cent assots, axorellat, aportat ad carretó, atenallat y fets quatre quartos, y lo cap posat en una de les torres del portal de Sant Antoni de la present ciutat. Anima eius requiescat in pace. Amen”*.

La fama popular acumulada durant aquests anys, les simpaties que despertava entre bona part del poble, el seu caràcter de bandoler enfrontat a un poder centralista i autoritari i a la política d'un monarca que havia enfonsat el país en la crisi i que anys més tard el portaria a l'enfrontament armat, provocant la revolta del Corpus de la Sang i, com a conseqüència, la guerra dels Segadors, va aconseguir que es magnifiquessin les seves gestes i que fessin créixer i escampar la seva llegenda. Menyspreable i exemplar alhora, soberg i admirat, menystingut per uns i sobrevalorat per altres, atractiu i terrible com el mateix infern, el bandoler viladrauenc de Querós, executat davant d'una multitud dividida entre la fascinació i la rancúnia que va ser testimoni de la seva mort i també del naixement d'una llegenda que encara és vigent. Les seves gestes, verídiques o no, han fet que encara avui, *Serrallonga* representi un capítol més de la lluita del poble contra el poder repressor.

Del cor de les Guilleries
sortirà un gran espetec
que en farà ressons de guerra
a les parets de Tavertet

Des de Sau a La Cellera,
des del Far al Matagalls,
el trabuc d'en Serrallonga
tornarà als amagatalls.

Torna, torna, Serrallonga,
que l' alzina ens cremaran,
que ens arrencaran les pedres,
que la terra ens robaran.

(lletra d'una caçó d'Els Esquirols)